

KESAN BAHASA ASING TERHADAP JENIS PERTIMBANGAN MORAL

(Effects of Foreign Language on Types of Moral Judgement)

Rozainee Khairudin & Nurul Qistina Hashim

ABSTRAK

Pembuatan keputusan adalah satu proses kognitif yang terkawal dan teratur. Pelbagai faktor boleh mempengaruhi pembuatan keputusan, di antaranya adalah penggunaan bahasa. Khususnya, pengaruh bahasa terhadap pembuatan keputusan yang berkaitan dengan persoalan moral. Maka, tujuan kajian ini adalah untuk mengkaji kesan bahasa terhadap pertimbangan moral. Kaedah yang digunakan dalam kajian adalah berbentuk eksperimental (reka bentuk faktorial campuran). Seramai 60 pelajar sarjana muda Universiti Kebangsaan Malaysia telah menyertai kajian ini. 30 peserta kajian dibahagikan kepada kumpulan eksperimental (kumpulan mendapat soalan dilema dalam bahasa asing (Bahasa Inggeris) dan 30 peserta menyertai kumpulan kawalan (kumpulan mendapat soalan dilema dalam bahasa ibunda (Bahasa Melayu). Peserta menerima salah satu dari tiga jenis soalan dilema iaitu sama ada dilema moral personal, dilema moral bukan personal atau dilema bukan moral. Keputusan menunjukkan terdapat kesan signifikan penggunaan bahasa asing (Bahasa Inggeris) terhadap jenis pertimbangan moral. Peserta kajian cenderung untuk bersetuju dan membolehkan tindakan yang bersifat utilitari dalam keadaan bahasa asing. Keputusan juga menunjukkan terdapat perbezaan signifikan dalam jenis pertimbangan moral mengikut jenis dilema, terutamanya antara dilema moral dengan dilema bukan moral. Dalam erti kata lain, dilema yang berlainan mencetuskan jenis pertimbangan moral yang berlainan. Namun, tidak terdapat sebarang interaksi antara jenis bahasa dan dilema terhadap jenis pertimbangan moral. Implikasi dapatan kajian adalah proses kognitif yang memproses jenis bahasa memberi kesan terhadap pembuatan keputusan, dalam hal ini adalah keputusan melibatkan persoalan moral.

Kata kunci: pembuatan keputusan, pertimbangan moral, bahasa asing, dilema, proses kognitif

ABSTRACT

Decision is a cognitive process that is controlled and orderly. There are various factors that can affect decision making, among which is the use of language. Specifically, the effect of language on decision making related to moral issues. Therefore, the aim of the current study is to examine the effect of language on the moral judgement. The method that was used in the study is an experimental design (a mixed factorial design). There were 60 Universiti Kebangsaan Malaysia undergraduate students participated in the study. 30 participants were in the experimental group (group that received dilemma questions in foreign language (English) and 30 participants were in the control group (group that received dilemma questions in native language (Bahasa). Participants received one of the three types of dilemma questions, that is the personal moral,

non-personal moral or non-moral dilemmas. Results showed that there was a significant effect of language usage (English) on the types of moral judgments. Participants were prone to agree and allow actions with utilitarian feature in the foreign language situation. Results also showed that there was a significant difference in types of moral judgement depending on the types of dilemma, especially between moral and non-moral dilemmas. In other words, different dilemmas produced different types of moral judgements. However, there was no significant interaction between types of language and dilemmas on the types of moral judgement. The implication of the findings is that the cognitive process that processes types of language has an effect on decision making, in this case decisions that involve moral issues.

Keywords: decision making, moral judgement, foreign language, dilemma, cognitive process

PENGENALAN

Pembuatan keputusan merupakan satu proses yang kompleks dan dipengaruhi oleh pelbagai faktor. Faktor-faktor ini menggesa individu untuk membuat keputusan sama ada secara cepat, intuitif dan automatik atau secara terkawal dan berhati-hati. Salah satu perkara yang dibincangkan dalam aspek pembuatan keputusan ialah pertimbangan moral. Isu pertimbangan moral merupakan antara aspek yang seringkali disentuh dan di dalaminya khususnya dalam bidang pengkajian saintifik psikologi moral. Pertimbangan moral merujuk kepada penilaian kebenaran atau kesalahan sesuatu perbuatan atau polisi secara spesifik (Waldmann, Nagel & Wiegmann, 2012). Keupayaan seseorang untuk membuat pertimbangan moral merupakan antara elemen penting yang memastikan tahap kompetensi seseorang dari segi sosial. Perdebatan sama ada pertimbangan moral ialah penilaian berasaskan peraturan sejagat atau didorong oleh nilai peribadi sering menjadi fasal yang dibincangkan dalam literatur lepas. Pertimbangan moral dikaji dari aspek kognitif sebagai mekanisme yang mengawal proses pertimbangan kebenaran atau kesalahan sesuatu tingkah laku. Di bawah domain kognitif moral, kebanyakan kajian menggunakan metod konteks hipotetikal yang memerlukan individu membuat keputusan berakibat mengenai soal hidup atau mati dalam pelbagai jenis situasi (Greene et al., 2001; Valdesolo & Desteno, 2006). Secara lazimnya, pertimbangan moral dipengaruhi oleh interaksi antara sekurang-kurangnya dua faktor utama iaitu faktor emosi yang mengawal proses automatik dan faktor rasionaliti yang mengawal proses penilaian secara sadar.

SOROTAN LITERATUR

Menurut Cushman, Young dan Greene (2010), sistem yang mengawal proses deliberasi rasional bersifat lambat, terkawal dan memerlukan usaha yang tinggi, manakala sistem yang mengawal proses respons emosi bersifat automatik, tidak disedari dan berasaskan gerak hati. Hal ini demikian mewujudkan pertembungan antara pertimbangan berbentuk deontologi dan utilitari dalam berhadapan dengan sesuatu dilema yang kompleks. Hal ini bertepatan dengan teori dwi proses oleh Greene et al. (2001) serta Stanovich dan West (2000). Proses deontologi merujuk kepada pertimbangan yang mempertimbang kebenaran atau kesalahan sesuatu tingkah laku berdasarkan satu set peraturan. Menerusi proses deontologi, seseorang individu cenderung untuk mengutamakan hak asasi manusia berbanding hanya melihat kepada kesan perbuatan tersebut semata-mata (Mandal, 2016). Sementara itu, proses utilitari pula mengutamakan

pertimbangan yang dapat memberikan manfaat maksimum kepada sebahagian besar ahli dalam sesebuah kumpulan tanpa mengambil kira hak asasi secara individu (Mandal, 2016).

Penggunaan bahasa boleh mempengaruhi pertimbangan moral. Apabila menggunakan bahasa asing, individu bertindak membuat pilihan dan keputusan yang berlainan secara sistematik berbanding apabila menggunakan bahasa asalnya (Costa et al., 2014). Cipolletti, McFarlane dan Weissglass (2016) telah mendapati bahawa seseorang individu yang berkeupayaan menguasai dua bahasa cenderung untuk menyokong tindakan bersifat utilitari sebagai respons kepada stimulus bahasa asing berbanding bahasa ibunda. Malah, kebanyakan kajian lepas telah mendapati bahawa penggunaan bahasa asing mempengaruhi seseorang untuk lebih cenderung memilih proses utilitari dalam membuat pertimbangan moral (Corey et al., 2017; Costa et al., 2014; Geipel, Hadjichristidis & Surian, 2015). Fenomena ini dikenali sebagai kesan bahasa asing atau *Foreign-Language Effect* (FLE) terhadap moral. (Hayakawa et al., 2017). Menurut Geipel, Hadjichristidis dan Surian (2015), pertimbangan moral sama ada secara deontologi atau utilitari bergantung kepada laluan pemprosesan yang diaktifkan sama ada proses emosi yang automatik atau proses kognitif yang terkawal.

Menurut Puntoni, de Langhe dan an Osselear (2009), pembacaan menggunakan bahasa asing mengurangkan stimulasi emosi dalam diri individu, lantas mencetuskan respons fisiologi yang lemah. Misalnya, apabila membaca perkataan yang dianggap pantang dalam sesuatu budaya menggunakan bahasa asing, individu sukar untuk berhubung dengan maksud perkataan tersebut secara emosi. Dalam konteks masyarakat di Malaysia, Rozainee et al. (2012) mendapati bahawa emosi memberi kesan yang signifikan terhadap memori. Secara spesifiknya lagi, kedua-dua jenis perkataan positif dan negatif yang diperlihatkan dalam bahasa Melayu memberi kesan terhadap prestasi memori. Selain itu, Schwarz (2011) mendapati bahawa penggunaan bahasa asing menimbulkan kesukaran dalam pemprosesan maklumat. Kesukaran yang timbul ini menyebabkan individu untuk berfikir dengan lebih analitikal dalam membuat sesuatu pertimbangan, justeru meningkatkan kecenderungan untuk menggunakan mekanisme utilitari. Permasalahan pertama dalam kajian ini adalah berorientasikan isu heuristik dan bias dalam proses pembuatan keputusan. Apabila berhadapan dengan sesuatu jenis masalah, individu cenderung untuk menggunakan pelbagai jenis heuristik yang tidak semestinya bertepatan dengan prinsip rasionaliti (Kahneman, 2011). Dalam konteks kajian *Foreign Language Effect* (FLE), heuristik dilihat dapat meningkatkan bias, lantas meningkatkan kebarangkalian melakukan kesilapan (Vives, Aparici & Costa, 2018). Heuristik dan bias berupaya memberi kesan terhadap pemikiran manusia, lantas menyebabkan terjadinya pemikiran serta tingkah laku yang tidak rasional (Schwartz, 2016). Dalam masa yang sama, heuristik juga tidak semestinya satu liabiliti kerana ia berupaya memberikan jalan pintas kepada manusia untuk mencapai sesuatu jenis keputusan (Polonioli, 2018). Tuntasnya, sama ada heuristik memberikan kesan baik atau buruk terhadap hasil pembuatan keputusan seseorang individu adalah bergantung kepada konteks perkara itu terjadi.

Menurut Vives, Aparici dan Costa (2018), penggunaan bahasa asing berkebolehan menggalakkan pemikiran yang lebih terkawal dan berhati-hati. Hal ini demikian dapat mengurangkan bias dalam proses pembuatan keputusan, sekurang-kurangnya dalam sebilangan konteks dan situasi. Pendapat ini adalah selari dengan dapatan oleh Stanovich dan West (2000) yang mengatakan bahawa penggunaan bahasa asing mencetuskan pemikiran yang bersifat sistematik, terkawal oleh peraturan serta analitik. Hal ini adalah kerana penggunaan bahasa asing mampu mengurangkan tindak balas emosi, meningkatkan pemprosesan sistematik dan mengurangkan bias (Kahneman, 2011). Sebaliknya, Keysar, Hayakawa dan An (2012)

turut mempersoalkan kebarangkalian bahawa penggunaan bahasa asing berupaya mencetuskan pemikiran bersifat intuitif, afektif dan berasaskan heuristik. Hal ini demikian kerana bahasa asing adalah lebih sukar untuk difahami berbanding bahasa ibunda, lantas meningkatkan tahap bebanan kognitif dan mengurangkan kebergantungan seseorang individu terhadap pemrosesan sistematik.

Berdasarkan permasalahan di atas, jelas terdapat perdebatan antara kedua-dua perspektif yang cuba menerangkan tentang mekanisme FLE. Maka, kajian ini ingin mengurangkan jurang permasalahan agar pemahaman yang tepat mengenai kesan penggunaan bahasa asing terhadap pembuatan keputusan dapat dicapai. Hal ini demikian kerana manusia perlu membuat pelbagai jenis keputusan dalam konteks kehidupan seharian mereka, lebih-lebih lagi keputusan yang melibatkan risiko, kesan dan penglibatan yang lebih besar. Namun, pengetahuan khasnya mengenai sejauh mana bahasa asing memberi kesan terhadap pembuatan keputusan masih berada dalam capaian yang terhad (Vives, Aparici & Costa, 2018). Oleh itu, bagi memperoleh gambaran yang lebih jelas, penyelidikan ini dijalankan untuk mengkaji kesan penggunaan bahasa asing terhadap pembuatan keputusan dengan memfokuskan kepada pertimbangan moral. Rentetan dari permasalahan kajian, tiga objektif kajian telah terbina seperti berikut:

- i. Mengkaji kesan penggunaan bahasa asing terhadap kecenderungan memilih pertimbangan utilitari.
- ii. Mengukur perbezaan jenis pertimbangan moral antara situasi dilema moral dengan situasi dilema bukan moral.
- iii. Menganalisis interaksi antara faktor bahasa dan jenis dilema terhadap jenis pertimbangan moral.

METODOLOGI

Reka bentuk Kajian

Kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif berbentuk eksperimen. Khususnya, kajian menggunakan reka bentuk faktorial campuran 2 (Bahasa: Bahasa asing lawan bahasa ibunda) x 3 (Dilema: Dilema moral personal lawan dilema moral bukan personal lwn. dilema bukan moral). Jadual 1 menunjukkan reka bentuk eksperimen faktorial campuran 2 (Bahasa) x 3 (Dilema).

Jadual 1: Reka Bentuk Eksperimen Faktorial Campuran

Faktor 1: Bahasa	Bahasa Asing (Bahasa Inggeris)	Bahasa Ibunda (Bahasa Melayu)
Faktor 2: Dilema		
Moral Personal (MP)		
Moral Bukan Personal (MBP)		
Bukan Moral (BM)		

Sampel Kajian

Berdasarkan jadual penentuan saiz sampel Cohen (1992), seramai 60 orang peserta daripada populasi sasaran telah direkrut bagi menjalankan eksperimen ini. Peserta kajian adalah mahasiswa dan mahasiswi ijazah sarjana muda meliputi pengajian tahun satu, dua, tiga dan empat dari Universiti Kebangsaan Malaysia. Penyertaan peserta adalah bersifat terbuka tanpa menetapkan had kepada jenis kursus mahupun fakulti. Hal ini demikian kerana faktor-faktor ini tidak termasuk dalam elemen yang dikaji secara aktif dalam kajian ini. Peserta berusia dalam lingkungan 17 hingga 25 tahun, warganegara Malaysia dan berasal daripada pelbagai latar belakang bangsa dan agama. Bagi reka bentuk perbandingan antara kumpulan bebas, sampel tersebut telah dibahagikan secara sama rata untuk membentuk satu kumpulan eksperimental dan satu kumpulan kawalan yang masing-masing terdiri daripada 30 orang peserta. Pembahagian kumpulan tersebut telah dijalankan mengikut kaedah pembahagian rambang.

Menerusi kaedah ini, setiap peserta mempunyai peluang yang sama untuk ditempatkan ke dalam setiap kumpulan. Sementara itu, bagi reka bentuk perbandingan dalam kumpulan pula, setiap peserta dalam kedua-dua kumpulan telah menerima turutan pemboleh ubah secara berbeza-beza. Dalam konteks kajian ini, terdapat tiga soalan dilema yang telah digunakan untuk menguji peserta dalam kumpulan eksperimental dan kumpulan kawalan. Soalan dilema tersebut terdiri daripada satu soalan dilema moral personal, satu soalan dilema moral bukan personal dan satu soalan dilema bukan moral. Turutan penerimaan soalan tersebut telah disusun menggunakan kaedah imbangbalas separa atau reka bentuk segi empat Latin. Kaedah ini dipilih atas sebab untuk mengelakkan bias pada respons peserta yang mungkin boleh dipengaruhi oleh kesan latihan.

Instrumen Kajian

Kajian ini menerapkan dua versi set soalan yang mengandungi item yang sama tetapi dalam bahasa yang berlainan. Instrumen tersebut merangkumi versi bahasa Melayu sebagai bahasa asal dan versi bahasa Inggeris sebagai bahasa asing. Versi bahasa Melayu ini telah diberikan kepada kumpulan kawalan manakala versi bahasa Inggeris telah diberikan kepada kumpulan eksperimental. Set soalan asal dalam versi bahasa Inggeris tersebut telah diterjemahkan kepada bahasa Melayu menerusi proses penterjemahan *back-to-back*. Proses penterjemahan telah dilakukan dengan merujuk kepada individu yang berkebolehan membaca, menulis dan bertutur dalam bahasa tersebut. Seterusnya, semakan telah dilakukan dengan merujuk kepada pakar dalam bahasa tersebut seperti pensyarah dan tenaga pengajar bahasa. Kesahan setiap item yang telah diterjemah telah diuji dengan menggunakan analisis kebolehpercayaan *Alfa Cronbach*. Satu kajian rintis telah dijalankan bagi menguji kesahan instrumen yang telah diterjemah sebelum memulakan prosedur eksperimen

Prosedur Kajian

Sebelum proses eksperimen dijalankan, iklan bagi merekrut peserta untuk menyertai kajian ini telah disebarkan menerusi aplikasi atas talian *Whatsapp* kepada kumpulan-kumpulan yang berkenaan. Saringan telah dilakukan terlebih dahulu bagi memastikan kesemua individu yang direkrut sebagai peserta memenuhi kriteria kemasukan yang telah ditetapkan. Pertama, peserta

haruslah tidak mengamalkan bahasa Inggeris dalam konteks percakapan di rumah. Kedua, hanya individu yang memperoleh tahap pencapaian tiga ke atas dalam penilaian MUET telah dipilih sebagai peserta. Ketiga, peserta harus mempunyai tahap kemahiran dalam bahasa Melayu yang sederhana atau tinggi. Tahap kemahiran peserta dinilai melalui laporan sendiri yang disertakan dalam borang soal selidik di mana tahap kemahiran bahawa adalah dari tahap hampir tiada kemahiran, lemah, sederhana, baik, sehingga tahap sangat baik.

Sejumlah 60 orang peserta telah dibahagikan secara sama rata kepada dua kumpulan iaitu kumpulan eksperimental dan kumpulan kawalan. Pembahagian kumpulan ini telah dijalankan menerusi proses pembahagian secara rambang. Ciri-ciri peserta seperti jantina dan lingkungan umur telah diambil kira semasa proses ini. Hal ini demikian penting bagi memastikan taburan kriteria peserta yang setara dalam setiap kumpulan. Pada peringkat ini juga, turutan soalan bagi setiap peserta telah ditetapkan menerusi kaedah imbangbalas separa. Hal ini demikian untuk mengelakkan kesan progresif dan kesan *carry over* dalam reka bentuk perbandingan dalam kumpulan. Eksperimen telah dijalankan di ruangan tertutup seperti dewan kuliah pada satu masa yang ditetapkan. Semasa eksperimen berjalan, keadaan persekitaran seperti suhu, bunyi dan pencahayaan telah dikawal dengan sebolehnya. Dalam kajian ini, kumpulan kawalan telah diberikan set soal selidik dalam bahasa Melayu. Peserta dalam kumpulan eksperimental pula telah diberikan set soal selidik dalam bahasa Inggeris.

Sebelum eksperimen dimulakan, satu penerangan ringkas telah diberikan kepada peserta mengenai keseluruhan kajian secara asas. Hal ini merangkumi aspek latar belakang pengkaji, tujuan kajian, risiko kajian, manfaat kajian, hak-hak peserta kajian dan sebagainya. Kemudian, arahan telah diberikan kepada peserta. Masa sebanyak lima minit telah diberikan kepada peserta untuk mengisi borang kepersetujuan termaklum yang menandakan kepersetujuan peserta untuk menyertai kajian ini. Masa ini juga telah digunakan untuk mengisi borang demografi yang dilampirkan bersama borang kepersetujuan termaklum. Kesemua peserta dalam kumpulan eksperimental dan kumpulan kawalan telah diberikan masa selama 10 minit untuk menjawab soal selidik yang diedarkan. Selepas tamat masa yang diberikan, eksperimen telah ditamatkan. Selepas itu, sesi *debrief* telah dijalankan secara ringkas dan peserta dibenarkan untuk meninggalkan dewan kuliah.

DAPATAN KAJIAN

Analisis ANOVA faktor campuran 2 (bahasa) x 3 (dilema) telah dijalankan bagi melihat kesan bahasa dan jenis dilema terhadap jenis pertimbangan moral dalam kalangan mahasiswa UKM, bertepatan dengan objektif kajian pertama dan kedua. Dalam konteks ini, bahasa merupakan pemboleh ubah bebas yang pertama dengan dua tahap iaitu bahasa asal dan bahasa asing, manakala dilema merupakan pemboleh ubah bebas yang kedua dengan tiga tahap iaitu dilema moral personal, dilema moral bukan personal dan dilema bukan moral. Jenis pertimbangan moral yang dibentuk pula bertindak sebagai pemboleh ubah bersandar. Analisis ini dijalankan bagi mengkaji kesan interaksi antara dilema dan bahasa terhadap jenis pertimbangan moral merentasi konteks kepersetujuan tindakan dan kebolehan tindakan. Analisis ini adalah bertepatan dengan objektif kajian yang ketiga. Di bawah domain dilema, terdapat tiga subskala iaitu subskala moral personal, subskala moral bukan personal dan subskala bukan moral. Ketiga-tiga subskala ini telah dikaji merentasi dua pecahan seperti berikut: Pertama ialah kepersetujuan tindakan yang dinilai menerusi skala binari dan kedua ialah kebolehan tindakan yang dinilai menerusi skala tujuh mata.

Kepersetujuan Tindakan

Berdasarkan jadual 2, dalam konteks perbandingan antara dilema, secara keseluruhannya, dilema bukan moral ($\bar{x} = 1.68$, $sp = .47$) mencatatkan skor min paling tinggi bagi kedua-dua kumpulan kawalan ($\bar{x} = 1.67$, $sp = .48$) dan eksperimental ($\bar{x} = 1.70$, $sp = .47$). Bagi dilema moral personal ($\bar{x} = 1.40$, $sp = .49$) pula, kumpulan kawalan telah mencatatkan skor min $\bar{x} = 1.33$ ($sp = .48$), manakala kumpulan eksperimental memperoleh skor min $\bar{x} = 1.47$ ($sp = .51$). Dalam konteks dilema moral bukan personal ($\bar{x} = 1.35$, $sp = .48$), kumpulan kawalan memperoleh skor min $\bar{x} = 1.20$ ($sp = .41$), manakala kumpulan eksperimental memperoleh skor min $\bar{x} = 1.50$ ($sp = .51$).

Jadual 2: Statistik Deskriptif Skor Jenis Pertimbangan Moral mengikut Dilema dan Kumpulan (Kepersetujuan Tindakan)

Dilema	Kumpulan	Min	Sisihan Piawai	n
Moral Personal	Kawalan	1.33	.48	30
	Eksperimental	1.47	.51	30
	Jumlah	1.40	.49	60
Moral Bukan Personal	Kawalan	1.20	.41	30
	Eksperimental	1.50	.51	30
	Jumlah	1.35	.48	60
Bukan Moral	Kawalan	1.67	.48	30
	Eksperimental	1.70	.47	30
	Jumlah	1.68	.47	60

Jadual 3 di bawah menunjukkan hasil analisis ujian *Sphericity* Mauchly bagi reka bentuk dalam kumpulan. Daripada jadual tersebut, ujian Mauchly adalah tidak signifikan ($p = .70$). Dalam kes ini, andaian *Sphericity* tidak dicabul dengan nilai $W = .99$, $X^2(2) = 717$, $p > .05$. Oleh itu, nilai F bagi kesan utama pemboleh ubah dilema tidak perlu diselaraskan menggunakan nilai epsilon.

Jadual 3: Ujian *Sphericity* Mauchly (Kepersetujuan Tindakan)

Kesan Dalam Kumpulan	Nilai W Mauchly	Khi- Kuasa Dua Anggaran	df	Sig.	Epsilon ^a		
					Greenhouse-Geisser	Huynh-Feldt	Had Atasan
Dilema	.99	.717	2	.70	.99	1.00	.50

Jadual 4 berikut menunjukkan ujian kesan dalam kumpulan. Berikutan keputusan ujian *sphericity* Mauchly yang signifikan, hanya nilai *Sphericity Assumed* yang diinterpretasi dan dilaporkan. Berdasarkan jadual tersebut, didapati bahawa jenis dilema (dilema moral personal, dilema moral bukan personal dan dilema bukan moral) memberi kesan utama yang signifikan terhadap jenis pertimbangan moral dalam kalangan peserta kajian dengan $F(2, 116) = 8.79$, $p < .05$. Nilai *partial eta squared*, $\eta^2 = .13$ yang ditunjukkan di dalam jadual menandakan saiz kesan yang besar (Hattie, 2009). Justeru, terdapat perbezaan yang signifikan dalam jenis pertimbangan moral mengikut jenis dilema dalam konteks kepersetujuan tindakan. Berdasarkan jadual 4 juga, didapati bahawa tiada interaksi yang signifikan antara jenis dilema

(dilema moral personal, dilema moral bukan personal dan dilema bukan moral) dengan bahasa (bahasa asal dan bahasa asing), $F(2, 116) = 1.24, p = .30$.

Jadual 4: Ujian kesan dalam kumpulan (*Tests of within-subjects effects*) bagi kepersetujuan tindakan

Sumber		Jumlah Kuasa Dua Jenis III	df	Min Kuasa Dua	F	Sig.	Partial Eta Squared (η^2)
Dilema	<i>Sphericity Assumed</i>	3.88	2	1.94	8.79	.00	.13
Dilema* Kumpulan	<i>Sphericity Assumed</i>	.54	2	.27	1.24	.30	.02
Ralat (Dilema)	<i>Sphericity Assumed</i>	25.58	116	.22			

Jadual di bawah menunjukkan min marginal anggaran dan ralat piawai bagi setiap dilema. Butiran di dalam jadual tersebut telah diperolehi daripada jadual *Estimated Marginal Means* menerusi perisian SPSS. Berdasarkan jadual 5, dilema bukan moral mencatatkan skor min yang paling tinggi ($\bar{x} = 1.68$) diikuti oleh dilema moral personal ($\bar{x} = 1.40$) dan dilema moral bukan personal ($\bar{x} = 1.35$) dengan ralat piawai .06. Tuntasnya, dilema moral personal dan bukan personal cenderung membentuk pertimbangan moral deontologi berbanding dilema bukan moral.

Jadual 5: Min Marginal Anggaran bagi Setiap Dilema (Kepersetujuan Tindakan)

Dilema	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
			Had Bawah	Had Atasan
Moral Personal	1.40	.06	1.27	1.53
Moral Bukan Personal	1.35	.06	1.23	1.47
Bukan Moral	1.68	.06	1.56	1.81

Jadual 5 menunjukkan hasil analisis perbandingan antara ketiga-tiga jenis dilema secara berpasangan. Berdasarkan jadual tersebut, singkatan 'MP' merujuk kepada dilema moral personal, 'MBP' merujuk kepada dilema moral bukan personal dan 'BM' merujuk kepada dilema bukan moral. Merujuk kembali kepada jadual 4 yang lepas, jenis dilema memberikan kesan utama yang signifikan terhadap pertimbangan moral. Setelah dinilai perbandingan secara berpasangan, didapati bahawa kesan yang signifikan ini mencerminkan perbezaan yang signifikan ($p < .05$) antara dilema moral personal dengan dilema bukan moral dengan nilai perbezaan .28 ($p = .00$). Kesan utama yang signifikan juga dicerminkan antara dilema moral bukan personal dengan dilema bukan moral dengan nilai perbezaan .33 ($p = .00$). Sementara itu, tiada perbezaan yang signifikan antara dilema moral personal dengan dilema moral bukan personal ($p = .93$).

Jadual 6: Perbandingan Secara Berpasangan (*Pairwise Comparison*) bagi Kepersetujuan Tindakan

Dilema(I)	Dilema (J)	Perbezaan Min (I – J)	Ralat Piawai	Sig. ^b	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
					Had Bawah	Had Atasan
MP	MBP	-.05	.09	.93	-.17	.27
	BM	-.28*	.08	.00	-.49	-.08
MBP	MP	.05	.09	.93	-.27	.17
	BM	-.33*	.08	.00	-.54	-.13
BM	MP	.28*	.08	.00	.08	.49
	MBP	.33*	.08	.00	.13	.54

*. Perbezaan min adalah signifikan pada tahap .05.

^b. Pembetulan bagi perbandingan berganda: Sidak.

Jadual 7 menunjukkan hasil ujian *Levene* yang menilai kesamarataan antara varians. Berdasarkan jadual tersebut, hasil ujian bagi dilema moral personal dan dilema bukan moral adalah tidak signifikan ($p > .05$) dan memenuhi andaian homogeniti antara varians. Hasil ujian bagi keadaan dilema moral bukan personal pula adalah signifikan ($p < .05$), lantas tidak menepati andaian homogeniti. Meskipun begitu, ANOVA merupakan satu ujian yang tidak terkesan daripada penolakan andaian homogeniti dengan syarat, saiz kedua-dua kumpulan adalah sama rata dan tidak terlalu kecil (Box, 1953; Stevens, 1996). Oleh itu, analisis ANOVA faktor campuran diteruskan bagi ujian kesan antara subjek.

Jadual,7: Ujian Levene bagi Kesamarataan Varians (Kepersetujuan Tindakan)

Dilema	F	df 1	df 2	Sig.
Moral Personal	3.20	1	58	.08
Moral Bukan Personal	16.31	1	58	.00
Bukan Moral	.30	1	58	.59

Jadual 8 berikut menunjukkan hasil analisis ujian kesan antara kumpulan (*tests of between-subjects effects*). Dalam konteks ini, ujian ini telah dijalankan antara kumpulan kawalan yang diuji menggunakan dilema bahasa Melayu dan kumpulan eksperimental yang diuji menggunakan dilema dalam bahasa Inggeris. Hasil daripada analisis, didapati bahawa faktor bahasa memberikan kesan utama yang signifikan terhadap pertimbangan moral dengan nilai $F(1, 58) = 4.57$, $p < .05$. Hal ini demikian membuktikan bahawa sekiranya kesan pemboleh ubah lain diketepikan, kesan bahasa asal dan bahasa asing terhadap pertimbangan moral adalah berbeza secara signifikan dalam konteks kepersetujuan tindakan.

Jadual 8: Ujian Kesan antara Kumpulan (*Tests of between-Subjects Effects*) bagi Kepersetujuan Tindakan

Sumber	Jumlah Kuasa Dua Jenis III	df	Min ²	F	Sig.	η^2
Pertindihan Kumpulan	393.09	1	393.09	1649.46	.00	.962
Ralat	1.09	1	1.09	4.57	.04	.214
	13.82	58	.28			

Jadual 9 di bawah menunjukkan min marginal anggaran dan ralat piawai bagi kumpulan kawalan dan kumpulan eksperimental. Butiran ini telah diperolehi daripada jadual *Estimated Marginal Means* menerusi perisian SPSS. Berdasarkan jadual tersebut, kumpulan kawalan yang diuji dengan bahasa asal ($\bar{x} = 1.40$) mencatatkan skor min yang lebih rendah berbanding kumpulan eksperimental yang diuji dengan bahasa Inggeris ($\bar{x} = 1.56$).

Jadual 9: Min Marginal Anggaran mengikut Kumpulan (Kepersetujuan Kumpulan)

Kumpulan	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
			Had Bawah	Had Atasan
Kawalan	1.40	.05	1.30	1.50
Eksperimental	1.56	.05	1.45	1.66

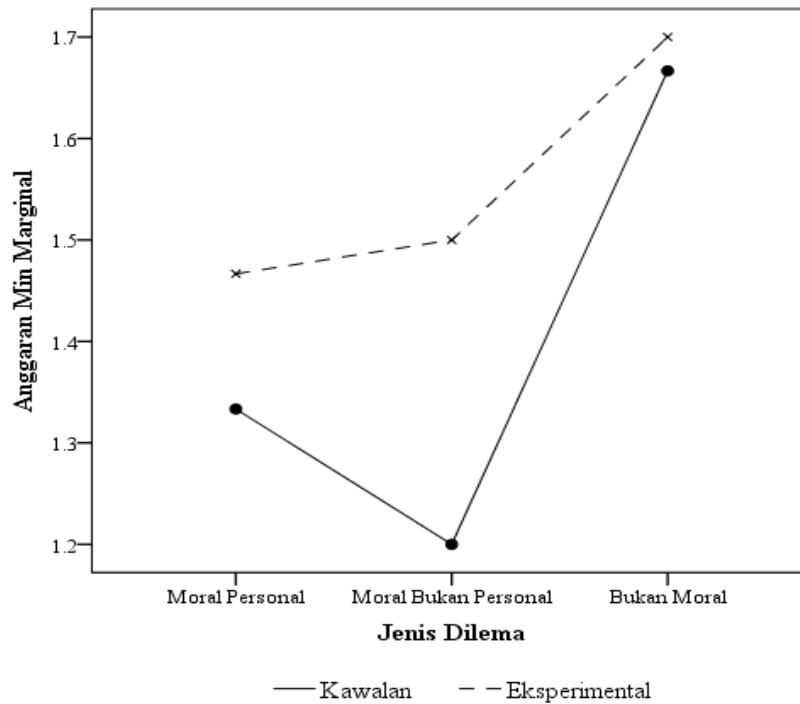
Jadual 10 berikut menunjukkan min marginal anggaran dan ralat piawai bagi interaksi antara kumpulan dan jenis dilema (*estimated marginal means*). Keputusan ujian kesan antara kumpulan dalam jadual 4 yang lepas mendapati bahawa tidak terdapat interaksi yang signifikan antara jenis dilema dengan bahasa, $F(2, 116) = 1.24, p = .30$. Berdasarkan jadual di bawah, dalam konteks dilema moral personal, skor min bagi kumpulan kawalan ialah $\bar{x} = 1.33$, manakala skor min untuk kumpulan eksperimental ialah $\bar{x} = 1.47$. Bagi dilema moral bukan personal, skor min untuk kumpulan kawalan ialah $\bar{x} = 1.20$, manakala skor min untuk kumpulan eksperimental ialah $\bar{x} = 1.50$. Akhir sekali, bagi dilema bukan moral, skor min kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 1.70$) adalah hampir sama kumpulan kawalan ($\bar{x} = 1.67$). Butiran min ini telah diplotkan dalam graf rajah 1 bagi gambaran interaksi yang lebih jelas.

Jadual 10: Min Marginal Anggaran bagi Interaksi antara Kumpulan dan Jenis Dilema (Kepersetujuan Tindakan)

Kumpulan	Dilema	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
				Had Bawah	Had Atasan
Kawalan	Moral Personal	1.33	.90	1.15	1.51
	Moral Bukan Personal	1.20	.84	1.03	1.37
	Bukan Moral	1.67	.86	1.49	1.84
Eksperimental	Moral Personal	1.47	.90	1.29	1.65
	Moral Bukan Personal	1.50	.84	1.33	1.67
	Bukan Moral	1.70	.86	1.53	1.87

Rajah 1 di bawah menunjukkan graf min marginal anggaran bagi interaksi antara kumpulan dan jenis dilema. Berdasarkan rajah tersebut, garisan graf bagi kedua-dua kumpulan kawalan dan kumpulan eksperimental bersifat hampir selari. Menurut Lovie (2005), garisan graf yang berbentuk selari menandakan ketiadaan interaksi yang signifikan antara kedua-dua pemboleh ubah, manakala graf yang seakan-akan selari menandakan kewujudan interaksi yang signifikan. Oleh itu, dalam konteks kepersetujuan tindakan, interaksi antara bahasa dengan jenis dilema tidak wujud secara signifikan. Hal ini demikian bermaksud kesan utama jenis

bahasa terhadap pertimbangan moral atau kesan utama jenis dilema terhadap pertimbangan moral adalah lebih signifikan berbanding gabungan antara kedua-dua faktor.

Rajah 1: Graf Min Marginal Anggaran bagi Interaksi antara Kumpulan dan Jenis Dilema (Kepersetujuan Tindakan)

Kebolehan Tindakan

Berdasarkan jadual 11, secara keseluruhannya, dalam konteks kebolehan tindakan, didapati bahawa dilema bukan moral mencatatkan skor min yang paling tinggi ($\bar{x} = 5.28$, $sp = 1.61$), diikuti oleh dilema moral personal ($\bar{x} = 3.63$, $sp = 1.94$) dan dilema moral bukan personal ($\bar{x} = 3.50$, $sp = 1.48$). Dalam skop dilema moral personal, kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 4.40$, $sp = 1.75$) memperoleh skor min yang lebih tinggi berbanding kumpulan kawalan ($\bar{x} = 2.87$, $sp = 1.83$). Keadaan yang sama juga dapat dilihat antara kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 4.07$, $sp = 1.51$) dan kumpulan kawalan ($\bar{x} = 2.93$, $sp = 1.23$) dalam skor dilema moral bukan personal. Akhir sekali, kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 5.37$, $sp = 1.43$) memperoleh skor min yang sedikit tinggi daripada kumpulan kawalan ($\bar{x} = 5.20$, $sp = 1.79$) dalam skop dilema bukan moral.

Jadual 11: Statistik Deskriptif Skor Jenis Pertimbangan Moral mengikut Dilema dan Kumpulan (Kebolehan Tindakan)

Dilema	Kumpulan	Min	Sisihan Piawai	n
Moral Personal	Kawalan	2.87	1.83	30
	Eksperimental	4.40	1.75	30
	Jumlah	3.63	1.94	60
Moral Bukan Personal	Kawalan	2.93	1.23	30
	Eksperimental	4.07	1.51	30
	Jumlah	3.50	1.48	60
Bukan Moral	Kawalan	5.20	1.79	30

Eksperimental	5.37	1.43	30
Jumlah	5.28	1.61	60

Jadual 12 menunjukkan hasil analisis ujian *Sphericity* Mauchly bagi reka bentuk dalam kumpulan. Daripada jadual tersebut, ujian Mauchly adalah tidak signifikan dengan nilai $p = .49$. Dalam kes ini, andaian *Sphericity* tidak dicabul dengan nilai $W = .98$, $X^2(2) = 1.44$, $p > .05$. Hal ini bermaksud bahawa nilai F bagi kesan utama pemboleh ubah dilema tidak perlu diseleraskan menggunakan pembedahan epsilon. Oleh itu, bagi mengkaji kesan dilema terhadap pertimbangan moral, hanya nilai F dari *Sphericity Assumed* akan dilaporkan dan diinterpretasi.

Jadual 12: Ujian *Sphericity* Mauchly (Kebolehan Tindakan)

Kesan Dalam Kumpulan	Nilai W Mauchly	Khi- Kuasa Dua Anggaran	df	Sig.	Epsilon ^a		
					Greenhouse-Geisser	Huynh-Feldt	Had Atasan
Dilema	.98	1.44	2	.49	.98	1.00	.50

Berdasarkan jadual 13, didapati bahawa jenis dilema (dilema moral personal, dilema moral bukan personal dan dilema bukan moral) memberi kesan utama yang signifikan terhadap jenis pertimbangan moral dalam kalangan peserta kajian dengan $F(2, 116) = 24.17$, $p < .05$, $partial \eta^2 = .29$. Justeru, hipotesis nol gagal untuk ditolak berikutan wujudnya perbezaan yang signifikan dalam jenis pertimbangan moral mengikut jenis dilema dalam konteks kebolehan tindakan. Seterusnya, tidak wujud interaksi yang signifikan antara jenis dilema dengan bahasa dalam konteks kebolehan tindakan, $F(2, 116) = 3.02$, $p = .05$.

Jadual 13: Ujian Kesan dalam Kumpulan (*Tests of Within-Subjects Effects*) bagi Kebolehan Tindakan

Sumber		Jumlah Kuasa Dua Jenis III	df	Min Kuasa Dua	F	Sig.	Partial Eta Squared (η^2)
Dilema	<i>Sphericity Assumed</i>	118.41	2	59.21	24.17	.00	.29
Dilema* Kumpulan	<i>Sphericity Assumed</i>	14.81	2	7.41	3.02	.05	.05
Ralat (Dilema)	<i>Sphericity Assumed</i>	284.11	116	2.45			

Jadual 14 di bawah menunjukkan min marginal anggaran dan ralat piawai bagi setiap dilema. Butiran di dalam jadual tersebut telah diperolehi daripada jadual *Estimated Marginal Means* menerusi perisian SPSS. Berdasarkan jadual tersebut, dilema bukan moral mencatatkan skor min yang paling tinggi ($\bar{x} = 5.28$) diikuti oleh dilema moral personal ($\bar{x} = 3.63$) dan dilema moral bukan personal ($\bar{x} = 3.50$). Tuntasnya, dilema moral personal dan bukan personal cenderung membentuk pertimbangan moral deontologi berbanding dilema bukan moral.

Jadual 14: Min Marginal Anggaran bagi Setiap Dilema (Kebolehan Tindakan)

Dilema	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
			Had Bawah	Had Atasan
Moral Personal	3.63	.23	3.17	4.10
Moral Bukan Personal	3.50	.18	3.15	3.86
Bukan Moral	5.28	.21	4.87	5.70

Jadual 15 menunjukkan hasil analisis perbandingan antara ketiga-tiga jenis dilema secara berpasangan. Berdasarkan jadual tersebut, singkatan 'MP' merujuk kepada dilema moral personal, 'MBP' merujuk kepada dilema moral bukan personal dan 'BM' merujuk kepada dilema bukan moral. Merujuk kembali kepada jadual 4 yang lepas, jenis dilema memberikan kesan utama yang signifikan terhadap pertimbangan moral dalam konteks kebolehan tindakan. Setelah dinilai perbandingan secara berpasangan, didapati bahawa kesan yang signifikan ini mencerminkan perbezaan yang signifikan ($p < .05$) antara dilema moral personal dengan dilema bukan moral (nilai perbezaan min = 1.65). dan antara dilema moral bukan personal dengan dilema bukan moral (nilai perbezaan min = 1.78). Sementara itu, tiada perbezaan yang signifikan diperolehi antara dilema moral personal dengan dilema moral bukan personal.

Jadual 15: Perbandingan secara Berpasangan (*Pairwise Comparison*) bagi Kebolehan Tindakan

Dilema(I)	Dilema (J)	Perbezaan Min (I – J)	Ralat Piawai	Sig. ^b	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
					Had Bawah	Had Atasan
MP	MBP	.13	.29	.96	-.57	.84
	BM	-1.65*	.30	.00	-2.40	-.90
MBP	MP	-.13	.29	.96	-.84	.57
	BM	-1.78*	.27	.01	-2.44	-1.13
BM	MP	1.65*	.30	.00	.90	2.40
	MBP	1.78*	.27	.00	1.13	2.44

*. Perbezaan min adalah signifikan pada tahap .05.

^b. Pembetulan bagi perbandingan berganda: Sidak.

Berdasarkan jadual 16, hasil ujian bagi ketiga-tiga keadaan dilema adalah tidak signifikan ($p > .05$), lantas tidak mencabuli andaian homogeniti antara varians.

Jadual 16: Ujian Levene bagi Kesamarataan Varians (Kebolehan Tindakan)

Dilema	F	df 1	df 2	Sig.
Moral Personal	.20	1	58	.66
Moral Bukan Personal	.87	1	58	.36
Bukan Moral	2.53	1	58	.12

Jadual 17 berikut menunjukkan hasil analisis ujian kesan antara kumpulan kawalan yang diuji menggunakan dilema bahasa Melayu dan kumpulan eksperimental yang diuji menggunakan dilema dalam bahasa Inggeris. Dalam konteks kebolehan tindakan, didapati

bahawa faktor bahasa memberikan kesan utama yang signifikan terhadap pertimbangan moral dengan nilai $F(1, 58) = 14.19$, $p < .05$. Oleh itu, sekiranya kesan pemboleh ubah lain diketepikan, kesan bahasa asal dan bahasa asing terhadap pertimbangan moral adalah berbeza secara signifikan.

Jadual 17: Ujian Kesan antara Kumpulan (*Tests of Between-Subjects Effects*) bagi Kebolehan Tindakan

Sumber	Jumlah Kuasa Dua Jenis III	df	Min ²	F	Sig.	η^2
Pertindihan Kumpulan	3083.47	1	3083.472	1090.13	.00	.95
Ralat	40.14	1	40.14	14.19	.00	.20
	164.06	58	2.83			

Jadual 18 di bawah menunjukkan min marginal anggaran mengikut kumpulan. Berdasarkan jadual tersebut, kumpulan kawalan ($\bar{x} = 3.67$) mencatatkan skor min yang lebih rendah berbanding kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 4.61$).

Jadual 18: Min Marginal Anggaran mengikut Kumpulan (Kebolehan Tindakan)

Kumpulan	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
			Had Bawah	Had Atasan
Kawalan	3.67	.18	3.31	4.02
Eksperimental	4.61	.18	4.26	4.97

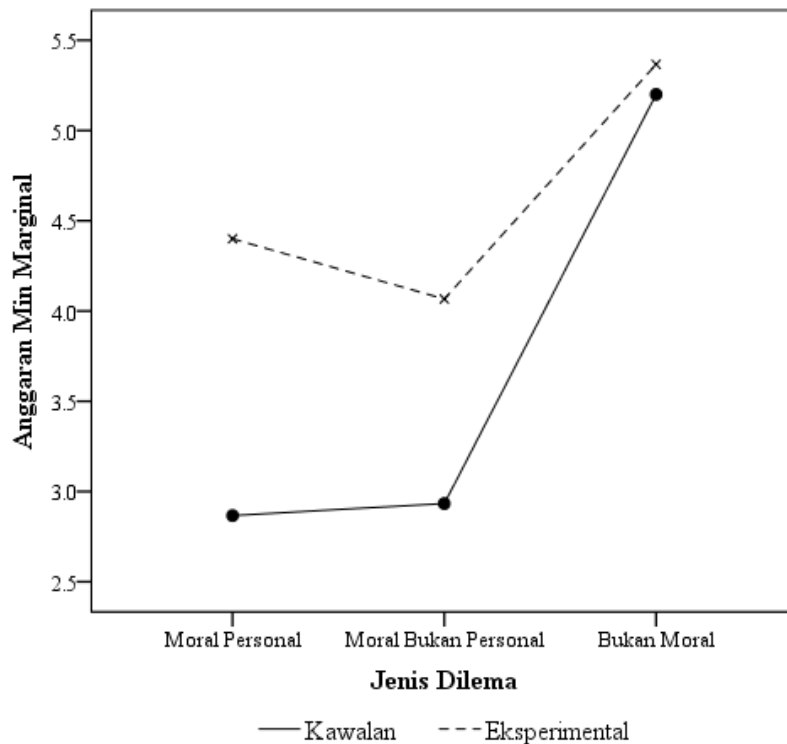
Jadual 19 menunjukkan min marginal anggaran dan ralat piawai bagi interaksi antara kumpulan dan jenis dilema (*estimated marginal means*). Keputusan ujian kesan antara subjek dalam jadual 4.29 yang lepas mendapati bahawa tidak wujud interaksi antara jenis dilema dengan bahasa, $F(2, 116) = 3.02$, $p = .05$. Menurut McDonald (2014), nilai signifikan yang bersamaan .05 dikira sebagai tidak signifikan. Dalam konteks dilema moral personal, kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 4.40$) mempunyai skor min yang lebih tinggi berbanding kumpulan kawalan ($\bar{x} = 2.87$). Bagi dilema moral bukan personal, kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 4.07$) juga memperoleh skor min yang lebih tinggi berbanding kumpulan kawalan ($\bar{x} = 2.93$). Bagi dilema bukan moral pula, skor min kumpulan eksperimental ($\bar{x} = 5.37$) adalah hampir sama dengan kumpulan kawalan ($\bar{x} = 5.20$). Meskipun begitu, perbezaan ini adalah tidak signifikan.

Jadual 19: Min Marginal Anggaran bagi Interaksi antara Bahasa dan Jenis Dilema (Kebolehan Tindakan)

Kumpulan	Dilema	Min	Ralat Piawai	95% Selang Keyakinan Perbezaan	
				Had Bawah	Had Atasan
Kawalan	Moral Personal	2.87	.33	2.21	3.52
	Moral Bukan Personal	2.93	.25	2.43	3.44
	Bukan Moral	5.20	.30	4.61	5.79

Eksperimental	Moral Personal	4.40	.33	3.74	5.06
	Moral Bukan Personal	4.07	.25	3.56	4.57
	Bukan Moral	5.37	.30	4.78	5.96

Rajah 2 di bawah menunjukkan graf min marginal anggaran bagi interaksi antara kumpulan dan jenis dilema dalam konteks kebolehan tindakan. Berdasarkan rajah tersebut, garisan graf bagi kedua-dua kumpulan kawalan dan kumpulan eksperimental bersifat hampir selari. Garisan graf yang berbentuk selari menandakan ketiadaan interaksi yang signifikan antara kedua-dua pemboleh ubah (Lovie 2005). Oleh itu, dalam skop kebolehan tindakan, interaksi antara bahasa dengan jenis dilema tidak wujud secara signifikan. Ini bermaksud kesan utama jenis bahasa terhadap pertimbangan moral atau kesan utama jenis dilema terhadap pertimbangan moral adalah lebih signifikan berbanding gabungan antara kedua-dua faktor.

Rajah 2: Graf Min Marginal Anggaran bagi Interaksi antara Kumpulan dan Jenis Dilema (Kebolehan Tindakan)

PERBINCANGAN

Berdasarkan dapatan analisis ANOVA Faktor Campuran 2 (Bahasa) x 3 (Dilema), didapati perbezaan signifikan antara penggunaan bahasa asing dengan bahasa ibunda terhadap pertimbangan moral. Dalam erti kata lain, penggunaan bahasa asing cenderung untuk membentuk pertimbangan bersifat utilitari, manakala penggunaan bahasa ibunda cenderung untuk membentuk pertimbangan bersifat deontologi. Hasil daripada analisis tersebut dapat diterangkan menggunakan Teori Dwi-Proses yang dicadangkan oleh Greene (2007). Menurut teori ini, sistem pemprosesan maklumat yang berorientasikan emosi, bersifat tidak sedar dan

automatik cenderung membentuk pertimbangan moral deontologi. Sementara itu, sistem pemprosesan yang beroperasi atas dasar rasionaliti dan pemikiran deliberatif pula cenderung menghasilkan pertimbangan moral utilitari. Berdasarkan bukti eksperimental, Caldwell-Harris et al. (2011) menyokong hujahan teori ini dengan mengatakan bahawa penggunaan bahasa asing menyekat pengaktifan komponen emosi, lantas menyebabkan individu membentuk pertimbangan jenis utilitari. Hal ini demikian kerana penggunaan bahasa asing menimbulkan kesukaran dalam pemprosesan maklumat berbanding bahasa ibunda (Schwarz, 2011). Ekoran itu, individu cenderung untuk berfikir dengan lebih teliti dalam membuat sesuatu jenis pertimbangan moral sebagai tindak balas kepada situasi dilema moral yang dihadapi.

Selain itu, berdasarkan Teori Dwi-Proses, dalam konteks kesan bahasa asing atau FLE, Keysar, Hayakawa dan An (2012) menyatikan bahawa penggunaan bahasa asing berupaya melemahkan komponen emosi, lantas mengurangkan kadar keterlibatan sistem pemprosesan maklumat yang berorientasikan emosi semasa membuat keputusan. Berikutan itu, individu cenderung untuk berfikir dengan lebih analitikal berbanding bergantung kepada respons emosi semata-mata (Keysar, Hayakawa & An, 2012). Gabungan antara pemikiran analitikal ini dengan bebanan kognitif yang terhasil akibat penggunaan bahasa asing mengaktifkan laluan pemprosesan maklumat berasaskan rasionaliti, lantas membentuk pertimbangan utilitari. Oleh sebab itu, dalam konteks kajian ini, kebanyakan peserta yang diuji dalam bahasa asing memilih pertimbangan moral jenis utilitari, manakala kebanyakan peserta yang diuji dalam bahasa asal memilih pertimbangan moral jenis deontologi. Selanjutnya, hasil analisis dalam kajian ini juga konsisten dengan dapatan oleh Geipel et al. (2016). Selari dengan hujahan Teori Tatabahasa Moral oleh Mikhail (2007), Geipel et al. (2016) mendapati bahawa penggunaan bahasa asing menyebabkan individu kurang terkesan dengan niat yang mendasari sesuatu tindakan, sebaliknya lebih terkesan dengan akibat yang terhasil daripada tindakan tersebut. Hal ini demikian menyebabkan individu lebih cenderung memilih pertimbangan berbentuk utilitari bagi memaksimumkan kebaikan untuk majoriti ahli yang terlibat meskipun terpaksa mencederakan atau mengorbankan nyawa individu lain.

Dapatan daripada kajian semasa ini juga dapat disokong dengan bukti eksperimental oleh Cipolletti, McFarlane dan Weissglass (2016) yang mendapati bahawa peserta yang dikemukakan item dilema dalam bahasa asing cenderung membentuk pertimbangan moral yang berbeza dengan peserta yang dikemukakan item dilema dalam bahasa ibunda mereka. Secara spesifiknya, kajian tersebut merumuskan bahawa penggunaan bahasa asing menyebabkan individu membentuk pertimbangan moral jenis utilitari, sebaliknya penggunaan bahasa asal menghasilkan pertimbangan moral jenis deontologi. Bagi menerangkan dapatan tersebut, selain menggunakan hujahan Teori Dwi-Proses, Cipolletti, McFarlane dan Weissglass (2016) menyatakan terdapat kemungkinan bahawa peserta dalam keadaan eksperimental (bahasa asing) menghadapi kesukaran untuk membayangkan butiran-butiran yang relevan dalam sesuatu situasi dilema yang dikemukakan, lantas menghasilkan pertimbangan moral yang berbeza berbanding keadaan bahasa asal. Selain itu, terdapat juga kemungkinan bahawa perbezaan bahasa yang digunakan menyebabkan peserta membentuk perwakilan situasi secara berbeza, di mana satu keadaan menghasilkan perwakilan jenis abstrak, manakala satu lagi keadaan menghasilkan perwakilan jenis konkrit (Cipolletti, McFarlane & Weissglass, 2016). Ekoran itu, output pertimbangan moral yang dibentuk adalah berbeza.

Selari dengan dapatan daripada kajian ini, Costa et al. (2014) juga telah mendapati bahawa penggunaan bahasa asing menggalakkan pertimbangan utilitari. Hal ini demikian kerana penggunaan bahasa asing menghasilkan jurang antara proses kognisi dan emosi individu

semasa membuat keputusan. Dapatan ini juga telah disahkan oleh eksperimen De Langhe et al. (2011) yang merumuskan bahawa semua tindak balas emosi berkurangan dalam keadaan bahasa asing. Malah, Corey et al. (2017) turut menyimpulkan bahawa respons emosi yang dilemahkan akibat penggunaan bahasa asing mencetuskan pertimbangan utilitari. Fenomena kesan bahasa asing terhadap pertimbangan moral ini juga dapat dijelaskan oleh kajian Geipel, Hadjichristidis dan Surian (2015) yang menyatakan bahawa penggunaan bahasa asing berupaya mengurangkan kebolehan mental untuk berhubung dengan sesuatu peraturan sosial dan moral. Dalam erti kata lain, menerusi penggunaan bahasa asing, individu cenderung untuk memandang ringan pelanggaran sesuatu norma sosial dan moral. Misalnya, dalam konteks ini, pelanggaran norma sosial dan moral merujuk kepada tindakan untuk membunuh individu yang tidak bersalah semata-mata untuk menyelamatkan sekumpulan individu lain. Hal ini demikian dapat dibuktikan dengan jelas menerusi dapatan kajian oleh Gawinkowska, Paradowski dan Blewic (2013) berkaitan penterjemahan perkataan carutan dari bahasa asal ke bahasa asing dan sebaliknya.

Menurut Gawinkowska, Paradowski dan Blewic (2013), dalam konteks penterjemahan bahasa asal ke bahasa asing, peserta cenderung menggunakan perkataan yang lebih kasar berbanding apabila menterjemahkannya dari bahasa asing ke bahasa asal. Hal ini demikian kerana penggunaan bahasa asing menghadkan perhubungan seseorang individu dengan norma moral dan sosial yang biasanya diungkapkan dalam bahasa asal. Berikutan itu, peserta lebih mudah untuk menggunakan terma carutan yang kurang bersesuaian semasa menggunakan bahasa asing berbanding bahasa asal. Dalam pada itu, hasil kajian semasa ini adalah bertentangan dengan dapatan oleh Muda et al. (2018) yang mendapati bahawa penggunaan bahasa asing mengurangkan kecenderungan kedua-dua respons deontologi dan utilitari dalam berhadapan dengan sesuatu situasi dilema moral. Meskipun begitu, kajian oleh Muda et al. (2018) tersebut telah menerapkan unsur disosiasi proses (*process dissociation*) yang diasaskan oleh Jacoby (1991). Unsur disosiasi proses ini digunakan bagi mengkaji kecenderungan respons utilitari dan deontologi secara berasingan, bukan sebagai elemen dalam satu kontinum yang sama seperti kajian-kajian lain. Secara spesifiknya lagi, Muda et al. (2018) telah menggunakan item dilema moral yang tidak melibatkan tindakan berunsur mencederakan orang lain. Menerusi kaedah ini, kecenderungan terhadap respons utilitari tidak semestinya bermaksud pengurangan dalam respons deontologi dan sebaliknya. Hasil daripada kajian tersebut, didapati bahawa penggunaan bahasa asing mengurangkan kedua-dua jenis kecenderungan untuk menolak bahaya (deontologi) dan memaksimumkan utiliti hasil (utilitari). Berdasarkan dapatan tersebut, Muda et al. (2018) mencadangkan bahawa penggunaan bahasa asing mengurangkan tahap kerisauan dan keprihatinan individu terhadap mana-mana mangsa sama ada ahli minoriti yang berpotensi untuk dicerderakan atau ahli majoriti yang berpotensi untuk diselamatkan.

Kesan Jenis Dilema Terhadap Pertimbangan Moral

Bagi menjawab persoalan kajian yang kedua, hasil daripada analisis ujian ANOVA Faktor Campuran 2 (Bahasa) x 3 (Dilema) telah mendapati perbezaan yang signifikan dalam jenis pertimbangan moral antara dilema moral personal dengan dilema bukan moral dan antara dilema moral bukan personal dengan dilema bukan moral. Sementara itu, tiada perbezaan yang signifikan diperolehi dalam jenis pertimbangan moral antara dilema moral personal dan dilema moral bukan personal. Bagi kedua-dua dilema moral ini, peserta didapati lebih cenderung

membuat pertimbangan deontologi berbanding utilitari. Dapatan kajian ini adalah bertentangan dengan prinsip yang digariskan dalam Teori Dwi-Proses oleh Greene (2007). Menurut teori tersebut, situasi yang melibatkan tindakan personal cenderung mengaktifkan proses emosi intuitif, manakala situasi yang melibatkan tindakan bukan personal cenderung mengaktifkan proses penaakulan moral. Dalam konteks kajian ini, dilema moral personal melibatkan tindakan penolakan individu yang bersifat personal. Hal ini demikian mencetuskan respons afektif yang negatif dan membentuk pertimbangan deontologi. Sebaliknya, dilema moral bukan personal melibatkan tindakan penolakan suis yang bersifat tidak personal, lantas mencetuskan respons utilitari dengan mengambil kira prinsip manfaat kepada majoriti. Dapatan kajian semasa juga tidak selari dengan Teori Tatabahasa Moral yang dicadangkan oleh Mikhail (2007). Menurut teori ini, pertimbangan moral dibentuk berasaskan penilaian terhadap struktur niat berpandukan peraturan deontik. Misalnya, dilema moral personal yang melibatkan tindakan menolak individu jatuh dengan sengaja untuk menyelamatkan sekumpulan individu lain dianggap sebagai tidak wajar berdasarkan peraturan deontik. Hal ini demikian membentuk pertimbangan bersifat deontologi. Sebaliknya, dilema moral bukan personal yang melibatkan pembunuhan seorang individu sebagai satu kesan sampingan untuk menyelamatkan sekumpulan individu lain dianggap wajar berdasarkan prinsip doktrin kesan berganda. Hal ini demikian menghasilkan pertimbangan bersifat utilitari.

Selain itu, dapatan ini juga tidak selari dengan hasil kajian oleh Geipel, Hadjichristidis dan Surian (2015) serta Costa et al. (2014) yang menemui perbezaan dalam jenis pertimbangan moral antara situasi dilema moral personal dan bukan personal. Secara spesifiknya lagi, kajian tersebut mendapati bahawa tindakan personal cenderung menghasilkan pertimbangan utilitari, manakala tindakan bukan personal membentuk pertimbangan sebaliknya. Bagi menjelaskan dapatan kajian ini, sebuah kajian oleh Moore et al. (2011) telah mengkritik penstrukturan item dilema moral yang dibina oleh Greene et al. (2001). Secara spesifiknya, item dilema moral personal dan dilema moral bukan personal tidak dipadankan dari segi kepanjangan pernyataan, struktur sebab-akibat dan tahap kompleksiti. Perbezaan dari segi aspek-aspek tersebut dipercayai menjadi pemboleh ubah ekstraneous yang menjejaskan data kecenderungan pertimbangan moral. Sementara itu, kecenderungan utilitari dalam konteks dilema bukan moral yang didapati hasil daripada kajian ini adalah selari dengan kajian oleh Tassy et al. (2013). Hal ini demikian membuktikan keupayaan peserta untuk membuat keputusan yang wajar. Selain itu, hasil analisis kesan jenis dilema terhadap pertimbangan moral dalam kajian ini adalah bertepatan dengan dapatan Horne dan Powell (2013) serta Lotto, Manfrinati dan Sarlo (2014). Meskipun begitu, dalam konteks kajian mereka, persamaan dalam jenis pertimbangan moral antara dilema moral personal dengan bukan personal adalah disebabkan oleh persamaan dalam tahap reaksi emosi yang terhasil dalam kedua-dua situasi. Berbeza dengan kajian ini, pengkaji telah menemui perbezaan dalam tahap kesulitan emosi antara ketiga-tiga situasi dilema termasuk dilema moral bukan personal.

Berikutan itu, pengkaji mencadangkan bahawa kecenderungan terhadap pertimbangan deontologi bagi situasi dilema moral personal dan bukan personal boleh dipengaruhi oleh struktur pbingkai soal yang diajukan. Bagi kedua-dua item dilema moral, soal telah ditanya dalam bentuk pbingkai yang positif. Misalnya, 'adakah wajar bagi anda untuk menolak individu tersebut jatuh?' dan 'adakah wajar bagi anda untuk menolak suis tersebut?' Didapati bahawa tahap kesulitan emosi yang dialami oleh peserta dalam situasi dilema moral personal dan bukan personal adalah lebih tinggi berbanding dilema bukan moral. Tahap kesulitan emosi yang tinggi ini mencerminkan respons emosi yang negatif. Bagi menyokong

cadangan ini, menurut Pastötter et al. (2013), pemingkaian soalan yang aktif cenderung meningkatkan pertimbangan deontologi, khususnya dalam keadaan emosi yang negatif. Selain itu, Kahneman (2011) telah menyifatkan bahawa struktur pemingkaian sesuatu rangsangan yang diajukan berupaya meningkatkan penggunaan heuristik yang berasaskan proses emosi semasa membuat keputusan. Berbalik kepada Teori Dwi-Proses oleh Greene (2007), pengaktifan laluan pemprosesan berasaskan emosi akan menghasilkan pertimbangan moral berbentuk deontologi, bertepatan seperti yang dapat dilihat dalam kajian ini. Hal ini demikian membuka perspektif baharu bahawa struktur pemingkaian rangsangan berkemungkinan menjadi salah satu faktor yang mempengaruhi pembentukan pertimbangan moral dan pembuatan keputusan secara keseluruhannya.

Interaksi antara Bahasa dan Dilema Terhadap Pertimbangan Moral

Bagi menjawab persoalan kajian yang ketiga, hasil analisis ANOVA Faktor Campuran 2 (Bahasa) x 3 (Dilema) telah mendapati bahawa tidak terdapat interaksi yang signifikan antara faktor bahasa dan dilema terhadap jenis pertimbangan moral dalam kalangan peserta. Dalam erti kata lain, kesan faktor bahasa dan kesan faktor dilema terhadap pertimbangan moral adalah lebih signifikan secara berasingan berbanding gabungan antara keduanya. Hal ini demikian adalah bertentangan dengan dapatan kajian oleh Costa et al. (2014), Geipel, Hadjichristidis dan Surian (2015) serta Hayakawa et al. (2017) yang mendapati bahawa penggunaan bahasa asing dalam situasi dilema moral bukan personal cenderung menghasilkan pertimbangan utilitari. Dapatan kajian semasa ini juga tidak disokong oleh Teori Dwi-Proses (Greene, 2007) yang menyatakan bahawa kedua-dua tindakan bukan personal dan penggunaan bahasa asing cenderung membentuk pertimbangan moral bersifat utilitari. Bagi menyokong perbezaan dalam dapatan ini, Grosjean (2016) dalam ulasan beliau telah menyatakan bahawa dalam skop kajian FLE, bahasa yang berbeza mencetuskan jawapan, reaksi dan perhubungan yang berbeza.

Sementara itu, bertentangan dengan dapatan kajian semasa, Moore et al. (2011) menyatakan bahawa pembentukan pertimbangan moral jenis utilitari dalam konteks dilema moral personal melibatkan lebih banyak konflik berbanding pembentukan pertimbangan moral jenis deontologi. Hal ini demikian kerana rangsangan dilema moral personal menghasilkan tahap kebangkitan emosi yang tinggi, lantas membentuk pertimbangan jenis utilitari. Dalam konteks ini, pengkaji mencadangkan kewujudan pemboleh ubah luaran atau pemboleh ubah perantara yang berupaya memberi kesan terhadap pertimbangan moral selain faktor bahasa dan jenis dilema semata-mata. Menurut Wong dan Ng (2018), sikap individu terhadap sesuatu bahasa dan budaya mempunyai perkaitan dengan respons moral yang dipilih dalam proses pembuatan keputusan. Dalam terma lain, perasaan dan sikap yang positif terhadap sesuatu bahasa cenderung mengurangkan penerimaan individu terhadap pertimbangan berbentuk utilitari terutamanya dalam konteks dilema moral bukan personal. Hal ini demikian berpotensi menjadi salah satu faktor yang menjelaskan hasil kajian ini.

Selain itu, penggunaan bahasa Inggeris sebagai bahasa asing dalam konteks kajian ini juga berupaya mempengaruhi keseluruhan data yang diperolehi. Dalam skop masyarakat Malaysia secara puratanya, bahasa Inggeris diklasifikasikan sebagai bahasa kedua yang sinonim dan kerap digunakan dalam perbualan seharian. Faktor kekerapan latihan ini berupaya mengurangkan jurang psikologi antara identiti diri sebenar dengan identiti yang dibentuk khas akibat penguasaan bahasa selain daripada bahasa asal (Wong dan Ng, 2012). Berikutan itu, perapatan yang wujud antara individu dengan sesuatu bahasa itu meningkatkan kesedaran

individu dari segi tanggungjawab yang dipikul ekoran setiap keputusan yang dibuat. Hal ini demikian menyebabkan individu berasa lebih bertanggungjawab semasa menggunakan bahasa asing, lantas tidak sewenang-wenangnya membuat keputusan berbentuk utilitari (mengorbankan nyawa individu lain) khasnya dalam konteks dilema moral bukan personal.

KESIMPULAN

Dapatan kajian telah menunjukkan tiga perkara iaitu kesan penggunaan bahasa asing terhadap pertimbangan moral, kesan jenis dilema terhadap pertimbangan moral dan interaksi antara bahasa dan jenis dilema terhadap pertimbangan moral. Dapatan kajian dapat menerangkan kesan yang berbeza terhadap pembuatan keputusan bergantung kepada bahasa yang dituturi oleh individu. Ini dapat menyokong bahawa pemprosesan kognitif yang berbeza akan menghasilkan tingkah laku yang berbeza. Pertimbangan moral seseorang bergantung kepada kefasihan bahasa yang diperolehinya. Walau bagaimana pun, limitasi kepada kajian ini adalah ia tidak mengkaji pemprosesan bahasa yang berlainan secara langsung. Aspek bahasa hanya dimanipulasikan melalui soal selidik atau instrumen yang digunakan (sama ada dipersembahkan dalam Bahasa Melayu atau Bahasa Inggeris). Maka, saranan bagi kajian yang berkaitan untuk akan datang boleh melihat kepada pemprosesan bahasan secara langsung. Misalnya, pengkaji boleh menggunakan alat seperti *Electroencephalography* (EEG) dan *functional Magnetic Resonance Imaging* (fMRI) yang boleh mengukur aktiviti dan aliran darah ke otak secara langsung.

RUJUKAN

- Costa, A. & Sebastián-Gallés, N. (2014). How does the bilingual experience sculpt the brain? *Nature Reviews Neuroscience*, 15, 336–345.
- Geipel, J., Hadjichristidis, C. & Surian, L. (2015). The foreign language effect on moral judgment: The role of emotions and norms. *PLoS ONE*, 10(7), 1-17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131529>.
- Grosjean, F. (2016). *How bilinguals deal with moral dilemmas*. Psychology Today. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/life-bilingual/201610/how-bilinguals-deal-moral-dilemmas> [19 Mei 2019].
- Lotto, L., Manfrinati, A. & Sarlo, M. (2014). A new set of moral dilemmas: Norms for moral acceptability, decision times, and emotional salience. *Journal of Behavioral Decision Making*, 27, 57-65.
- Caldwell-Harris, C. L., Tong, J., Lung, W. & Poo, S. (2011). Physiological reactivity to emotional phrases in Mandarin–English bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 15, 329-352.
- Cipolletti, H., McFarlane, S. & Weissglass, C. (2016). The moral foreign-language effect. *Philosophical Psychology*, 29, 23–40
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159. <https://psycnet.apa.org/record/1992-37683-001>.
- Corey, J. D., Hayakawa, S., Foucart, A., Aparici, M., Botella, J., Costa, A. & Keysar, B. (2017). Our moral choices are foreign to us. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 43, 1109-1128.

- Costa, A., Foucart, A., Arnon, I., Aparici, M. & Apesteguia, J. (2014). "Piensa" twice: On the foreign language effect in decision making. *Cognition*, 130(2), 236-254.
- Cushman, F., Young, L. & Greene, J. D. (2010). *Our multi-system moral psychology: Towards a consensus view*. Dlm. Doris, J. M. (pnyt.). Oxford Handbook of Moral Psychology. Oxford: Oxford University Press.
- De Langhe, B., Puntoni, S., Fernandes, D. & van Osselaer, S. (2011). The Anchor Contraction Effect in international marketing research. *Journal of Marketing Research*, 48(2), 366–380.
- Gawinkowska, M., Paradowski, M. B. & Bilewic, M. (2013). Second language as an exemptor from sociocultural norms. Emotion-related language choice revisited. *PLoS ONE*, 8, e81225. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0081225>.
- Geipel, J., Hadjichristidis, C. & Surian, L. (2016). Foreign language affects the contribution of intentions and outcomes to moral judgment. *Cognition*, 15, 34-39. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.05.010>.
- Geipel, J., Hadjichristidis, C. & Surian, L. (2015). The foreign language effect on moral judgment: The role of emotions and norms. *PLoS ONE*, 10(7), 1-17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131529>.
- Greene, J. D. (2007). *The secret joke of Kant's soul*. Dlm. Sinnott-Armstrong, W. (pnyt.). *Moral Psychology: The Neuroscience of Morality: Emotion, Disease, and Development*, 3, 35-79. Cambridge: MIT Press.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M. & Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral judgment. *Science*, 293, 2105-2108.
- Hayakawa, S. & Keysar, B. (2018). Using a foreign language reduces mental imagery. *Cognition*, 173, 8–15. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2017.12.010>.
- Horne, Z. & Powell, D. (2013). More than a feeling: When emotional reactions don't predict moral judgments. Dlm. Knauf, M., Pauven, M., Sebanz, N. & Wachsmuth, I. (pnyt.). *Proceedings of the 35th Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Texas: Cognitive Science Society.
- Jacoby, L. L. (1991). A process dissociation framework: Separating automatic from intentional uses of memory. *Journal of memory and language*, 30(5), 513-541.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Keysar, B., Hayakawa, S. L. & An, S. G. (2012). The foreign-language effect: Thinking in a foreign tongue reduces decision biases. *Psychological Sciences*, 23(6), 661-668. <http://pss.sagepub.com/content/early/2012/04/18/095679761143217>.
- Mandal, J., Ponnambath, D. K. & Parija, S. C. (2016). Utilitarian and deontological ethics in medicine. *Tropical Parasitology*, 6(1), 5-7. <http://doi.org/10.4103/2229-5070.175024>.
- Mikhail, J. 2007. Universal moral grammar: Theory, evidence and the future. *Trends in Cognitive Sciences*, 11, 143-152.
- Moore, A. B., Loius Lee, N. Y., Clark, B. A. M. & Conway, A. R. A. (2011). In defense of the personal/impersonal distinction in moral psychology research: Cross-cultural validation of the dual process model of moral judgment. *Judgment and Decision Making*, 6(3), 186-195.
- Muda, R., Niszczota, P., Białek, M. & Conway, P. (2018). Reading dilemmas in a foreign language reduces both deontological and utilitarian response tendencies. *Journal of*

- Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 44(2), 321-326.
<http://dx.doi.org/10.1037/xlm0000447>.
- Pastötter, B., Gleixner, S., Neuhauser, T. & Bäuml, K.-H. T. (2013). To push or not to push? Affective influences on moral judgment depend on decision frame. *Cognition*, 126(3), 373–377. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2012.11.003>.
- Puntoni, S., de Langhe, B. & van Osselaer, S.M. (2009). Bilingualism and the emotional intensity of advertising language. *Journal of Consumer Research*, 35, 1012-1025.
- Rozainee Khairudin, Rohany Nasir, Fatimah Wati Halim, Zainah Ahmad Zamani, Wan Shahrazad Wan Sulaiman & Valipour, G. M. (2012). Emotion and explicit verbal memory: Evidence using Malay lexicon. *Asian Social Science*, 8(9),38-45. <https://doi.org/10.5539/ass.v8n9p38>.
- Schwartz P. H. (2016). Comparative risk: Good or bad heuristic? *The American journal of bioethics: AJOB*, 16(5), 20–22. doi:10.1080/15265161.2016.1159765.
- Schwarz, N. (2011). *Feeling-as-information theory*. Dlm. Van Lange, P.A.M., Kruglanski, A.W. & Higgins, E.T. (pnyt.). *Handbook of theories of social psychology*, hlm. 289-308. California: Sage.
- Stanovich, K. E. & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate? *Behavioral & Brain Sciences*, 23, 645–665.
- Tassy, S., Oullier, O., Mancini, J. & Wicker, B. (2013). Discrepancies between Judgment and Choice of Action in Moral Dilemmas. *Frontiers in psychology*, 4, 250.
- Valdesolo, P. & DeSteno, D. (2006). Manipulations of emotional context shape moral judgment. *Psychol. Sci*, 17, 476–477.
- Vives, M.-L., Aparici, M. & Costa, A. (2018). The limits of the foreign language effect on decision making: The case of the outcome bias and the representativeness heuristic. *PLOS ONE*, 13(9), e0203528. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203528>.
- Waldmann, M. R., Nagel, J. & Wiegmann, A. (2012). Moral judgment. Dlm. Holyoak, K. J. & Morrison, R. D. (pnyt.). *The Oxford Handbook of Thinking and Reasoning*, 364-389.
- Wong, G. & Ng, B. C. (2018). Moral judgement in early bilinguals: Language dominance influences responses to moral dilemmas. *Frontiers in Psychology*, 9, 1070. doi:10.3389/fpsyg.2018.01070.

MAKLUMAT PENULIS

ROZAINEE KHAIRUDIN

Program Psikologi, Pusat Kajian Psikologi dan Kesejahteraan Manusia
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia
rozainee@ukm.edu.my

NURUL QISTINA HASHIM

Program Psikologi, Pusat Kajian Psikologi dan Kesejahteraan Manusia
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia
qistinahashimsim@gmail.com